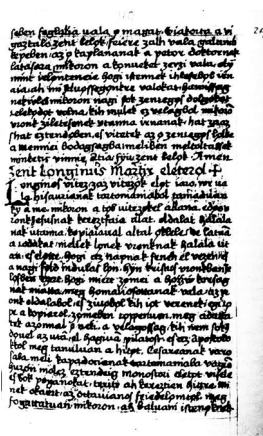
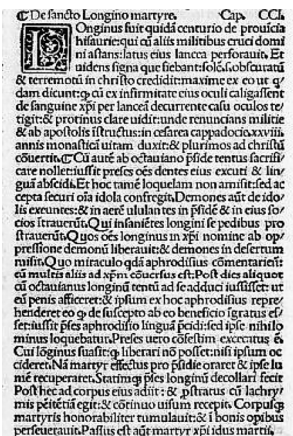

Kakasy Judit

Szondi György születésnapja és Szent Longinus

Március 15. nemzeti ünnepünk, ám Szondi György 1946 óta a születésnapját is e napon ünnepli. S noha manapság használatos naptáraink Kristóf-napot tüntetnek fel e piros betűs napon, tudjuk, hogy régebbi korokban ekkor Szent Longinusról emlékeztek meg. Erről tanúskodik példaképpen egy 1638-as, Bécsben nyomtatott, magyar nyelvű kalendárium, amelynek napjai egyébként éppen ráilleszthetőek a 2021-es esztendőire is.¹

A manapság ritka Longinus nevet viselte az a római centurio, kinek gúnyolódó emberei, a népakaratnak kedvezni akaró pilátusi döntést követően, Jézust a Golgotán keresztre feszítették, ő maga pedig – hogy csontja ne töressék – az utolsó pillanatokban lándzsájával szíve táján átdöfte a már halott testet. A Szentírás szerint Jézus halálának percétől rendkívüli természeti jelenségek kezdődtek, melyek rémületbe ejtették a kietlen hegyen báméskodókat, látványosságra vágyókat, katonákat, tanítványokat, hozzátartozókat egyaránt, s a századosból ekkor szakadt ki a felismerést tükröző, megrendült felkiáltás Lukács evangélista szavaival: „Bizony, igaz ember volt ez!”, illetve Máté és Márk evangéliuma szerint: „Bizony, Isten fia volt ez!”²

¹ Új calendarium Christus urunk születése után MDCXXXVIII. esztendőre, mely az bissextilis után második, a deák cisóval együtt. Az M. Tonski János, Krakacki Academiába tanító phil. doctora, s rendeltetett geometria s astrologia professora írásából, mely magyarországi, austriai s morvai & c. horizonra szolgál. Magyarrá fordítottat Thállyai Páitól. Bécsben nyomtatott Gelbhaar Gergely által. – Batthyány Ádám (1610–1659) bőrkötéses példánya az OSzK-ban.

² Máté, 27, 54; Márk, 15, 39; Lukács, 23, 47–48; János, 19, 3137.

Longinus személyéről, életének további történéseiről s végül mártíromságáról részletesen olvashatunk a középkor óta népszerű olvasmány, Jacobus de Voragine *Legenda aurea*jának lapjain (cap. XLVII. De sancto Longino). A legenda szerint Jézus vérenek egy csöppje hullott, a lándzsán végigfolyva a centurio homályosan látó szemére, s ettől jött meg a látása. Ezen az értelmezésen megindulva kezdtek kérni ezt követően a katonaszent közbenjárását gyógyulásért szembántalmak esetén. A hagyomány szerint Longinus, hitre jutása után, felhagyott a katonáskodással, s miután az apostolok megkeresztelték, sokakat eredményesen keresztény hitre térített, a kis-ázsiai Caesareában. Kezdetben „csak” durván bántalmazták testileg, majd, hogy megakadályozzák beszédében, fogait kitörték, nyelvét kitepték, ám még megcsonkítva is folytatta a bizonygatót. A pogány helytartó parancsának továbbra sem engedelmeskedett, sőt összetörte annak bálványait, mire elkerülhetetlenül fejét vették március idusán.³

Magyarra először az 1519-ben elkészült *Debreceni kódex*ben fordították le Szent Longinus történetét. Az 1753 óta Debrecenben őrzött kódex valószínűsíthetően ferences eredetű, az óbudai klarisszák számára készült, első része prédikáció- és legendagyűjtemény.⁴ András-naptól (november 30.) Gyümölcsoltó Boldogasszonyig (március 25.) sorrendben 48 naptári ünnepet tartalmaz, így a március 15-én mártírhálált halt Longinusét is. Többségének forrása a velencei Petrus Natalis 14. századi legendagyűjteménye, a *Catalogus sanctorum*, és részben a *Legenda aurea* is. A *Longinus-legendát* az előbbiből fordították magyarra:⁵

„Szent Longinus mártír életéről. Longinos vitéz száz vitézők előtt járó úr vala. Hisauriának tartományából támadván ki, amely mikoron a több vitézekkel állana édös uronk Jézusnak keresztfája alatt, oldalát halálának utána kopjájával által öklelé, de látván a csodákat, melyek lőnek uronknak halála után és előtte, hogy az napnak féne elveszék, és a nagy földindulás lőn, hin Kristus uronkban. Jelősben ezen, hogy miért szömei, a hosszú kórságnak miatta, meghomályosodtanak vala, az uronk oldalából és szívből kijött vérenek egy cseppe a kopjáról szömében csöppenvén, megadattaték azonnal őneki a vélágosság. Ki nem sok idővel azután elhagyván Pilatost, és az apostoloktól megtanulván a hitet, Cesareának városába, mely Kapadociának tartományába vagyon, huszonnyolc esztendeig monostori életöt visele, és sok pogánokat téríte ah keresztyén hitre. Minekokáért az Octavianos fejedelőmtől megfogattatván, mikoron ah bálvány istenöknek ő parancsolatjára nem áldozott volna, fogait mind kitöretteté s nyelvét is kimetteté, de azért a szólásnak ajándékát el nem veszté. Ennek utána szent Longinos egy fejszét ragadván, mind eltöré a bálványisteneket, kikből az ördögök kimenvén, az égben kezdének jajgatni, s ennek utána a fejedelőmbe s az ő társiba menének, kik mint egy bolondok, a Szent Longinos vitéznek lába eleiben esének, kikön könyörülvén eh nömös vitéz megszabadítá őket az

³ Jacobus de Voragine, *Legenda Aurea*, válogatta, az előszót, a jegyzeteket és mutatókat Madas Edit készítette, Helikon Kiadó, Budapest, 1990, 89.

⁴ „Látjátok feleim...”: magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig: az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása, 2009. október 29. – 2010. február 28., a kiállítás forgatókönyvét írta és a katalógust szerkesztette Madas Edit, OSzK, Budapest, 2009, 297.

⁵ Petrus de Natalibus, *Catalogus Sanctorum et gestorum eorum ex diversis voluminibus congestus*, Venetiis, 1506, 64v.

ördögöktől, uronknak nevében, s mind a pusztába küldé őket, mely csodára az Afrodisius nevű tisztartó sokadmagával megkeresztölködék, s egy kevés időnek alatta, mikoron megént megfogatta volna az Oktavianos úr, eh Szent Longinost, hogy őtet meg újonnan gyötretnéje az uronk Jézus hitiért. Az Afrodisius kezdé ah fejedelmet feddeni az ő hálálatlanságáról, s annak is ottan az Oktavianos úr kivonató nyelvét, de azért nyilván szól vala az Afrodisius. Ah fejedelöm kegyig ottan megvakula, kinek mikoron a Szent Longinos mondotta volna, hogy adzig meg nem gyógyulna, míg őtet meg nem öletnéje. De az ő imádságáért annak utána szöme vélágossága megadatnéjék. Azonnal elvételé fejét, s ezután oda vitetvén magát az Oktavianos, ahol a Szent Longinosnak teste fekszik vala; reája borulva a fejedelöm, nagy sírva kezdé bínét vádolni, hogy megölette volna őtet, s azonnal megadaték szömének vélágossága, és megkeresztölködvén, nagy tisztósséggel eltemetteté az ő testét, s dicsiretös életben végezvén ez úr is az ő életét, vevé az örök bódogságot, kit engedjön mi nekönk is. Atya, Fiú, Szent Lélök Amen, úgy legyön!”⁶

Szólnunk kell Szent Longinus ábrázolásairól is. A legkorábbi keresztény bizonyásgtevők közé tartozó római centurio megjelenik a keresztre feszítést ábrázoló képek, illusztrációk legtöbbszörében. A halott Jézust lándzsával megszúró római legionárius tettéről voltaképpen János evangélista ír részletesen.⁷ Szemtanúként elmondja, hogy ez a centurio feleslegesnek tartotta – esetleges szökését megelőzendő – eltörni a Megfeszített lábszárcsontját, mintegy biztosítékképpen azonban mellkason szúrta. Ezzel a cselekedetével tudtán kívül egy ószövetségi rendelést teljesített, mégpedig a „Csontja ne töressék meg” szövegűt.⁸ Az ábrázolások nem kis hányadában azonban a szinoptikus evangéliumokban szövegyszerűen elhangzó bizonyásgtételek – „Bizony, ez az ember Isten Fia volt!”, illetve „Ez az ember valóban igaz volt.”⁹ – is megjelenik, általában valamilyen feliratos formában. A Márk és Lukács apostolok szerinti evangéliumban a bizonyásgtevő felkiáltás kétséget kizáróan ugyanazon centurio száját hagyja el, mint aki fegyverével megszúrta a Megváltót; míg Máté evangéliumában „a százados és akik vele őrizték Jézust”, többen együtt fogalmazzák meg lényegében ugyanazt a felismerést. A vélhetően utólagosan adományozott Longinus nevet (jelentése: görögül hosszú) metaforának tekinthetjük, hiszen a szent attribútuma, 'hosszú' lándzsaként jelenik meg az írott és ábrázolt emlékezetben.

Mivel a Megváltó testéből a fanyelű, vasfejű lándzsa döfése nyomán vér és víz fakadt, az utókor ereklyeként kívánta tisztelni ezt a fegyvert. Am ugyancsak Szent Lándzsának nevezték el az ókeresztény vértanú, Szent Móric (Théba? – Agaunum, Kr. u. 287.) fegyverét is, így az ereklyék és későbbi másolataik története sokszor egymásba játszott. A Szent Lándzsa császárok koronázásakor éppúgy jelen volt, mint például az augsburgi csatában. Valószínű az, hogy

⁶ Szent Longinus mártír életéről. = Debreceni kódex, 1519., A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata. Az előkészítő munkát végezték: Abaffy Csilla és Reményi Andrea, bevezette Madas Edit, Reményi Andrea. Argumentum, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1997, 217–219. (Régi Magyar Kódexek 21.)

⁷ János evangéliuma 19, 31–37.

⁸ 2 Mózes 12, 46 (a páskabarány csontját tilos megtörni)

⁹ Máté evangéliuma 27, 54; Márk evangéliuma 15, 39; Lukács evangéliuma 23, 47.

Madarász Henrik (c.876–936) azonosította magát az első keresztény császárral (Nagy Konstantinnal), és azért bocsátkozott a végül győztes kimenetelű csatába a pogány magyarok ellen Riadénál (Merseburg közelében) 933. március 15-én, mert ez a nap Szent Longinus ünnepe volt. Henrik császár ekkor még úgy tudta, hogy az általa birtokolt szent fegyver azonos a római centurióéval.¹⁰ 1353-ban VI. Ince pápa (1282-1362) engedélyezte megünneplését a húsvét utáni második pénteken. Majd ez az ünnep beleolvadt a római katolikus Jézus Szíve-tiszteletbe.¹¹

A bécsi Hofburgban 1800 óta őriznek egy lándzsahegyet, melyet előbb ezüsttel, majd arannyal részben bevontak, és a golgotai kereszt egy szögét ezüstdróttal beleszerkesztették. Ennek a példánynak az alapja azonban egy Kr. u. 900 körül használatos, úgynevezett frank szárnyaslándzsa.¹² Nem egyértelmű, hogy azonos-e azzal az ajándékkal, amelyet Szent Istvánnak küldött III. Ottó német császár (983-1002), s amely megjelenik azon az első magyar pénzérmén, amelyet az első magyar király bocsátott ki 1010 körül,¹³ s amely lándzsát Szent István halála után, jóval később, a vatikáni Szent Péter-bazilika egy boltívébe falazták be. Oda, ahová a Giovanni Lorenzo Bernini által készített *Szent Longinus*-szobor (1638) lándzsája mutat.

Az első magyar táblaképfestő, Kolozsvári Tamás (XIV–XV. század fordulóján) egyik legfontosabb művének, a gamszentbenedeki *Kálvária*-szárnyasoltárnak (1427) donátora Petős fia Miklós győri kanonok, a királyi kápolna kántora volt.¹⁴ Az oltár központi képének bal sarkában minden bizonnyal az ő alakja térdepel, a hozzá kapcsolódó fehér szalag felirata egy imádság kezdő sora: „Domine Jesu Christe, adoro te in cruce pendente et spineam coronam [in capite portantem].”¹⁵ Magyarul a *Peer-kódex*ben így olvassuk: „Óh, Uram Jézus Kristus, imádlak tégedet a kereszten függöttet, és töviskoronát fejedben viseltet.”¹⁶ Az átlósan, a kép jobb felső negyedében libegő szalag felirata evangéliumi idézet: „Vere filius Dei erat iste”. Azaz: „Valóban Isten fia volt ez.”¹⁷ A bizonyágtévő

¹⁰ Karen Blough, *Szent Móric lándzsája mint a pogányság elleni hadjárat része az Ottó-korban*, Világtörténet, (8) 40 (2018), 2. szám, 287309.

¹¹ *Magyar Katolikus lexikon*, főszerkesztő Diós István, szerkesztő Viczián János, Szt. István Társulat, Budapest, 1993–2014.

¹² Kovács László, *Egy elfelejtett magyar királyi jelvény*, Tiszatáj, 1976, 3540.

¹³ Gericz József Ladányi Erzsébet, *Királyeszmény Szent István Európa*, Levéltári Szemle, 54 (2004) 2. szám, 314.

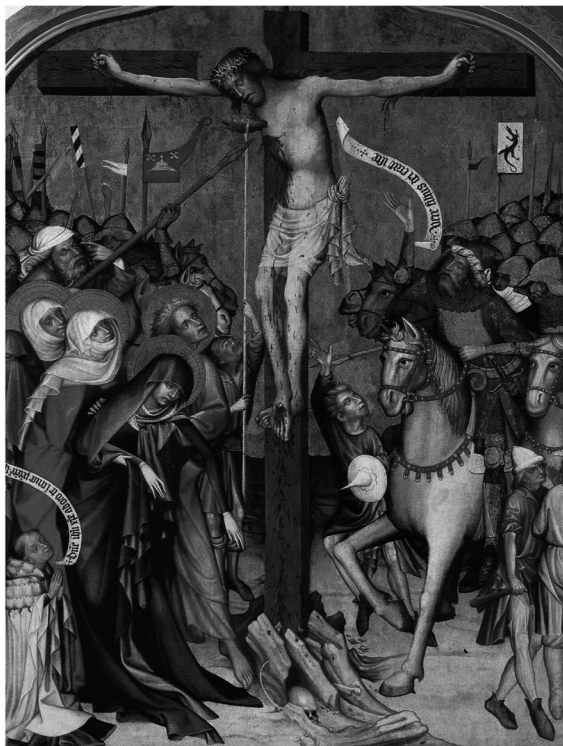
¹⁴ Kolozsvári Tamás (Thomas de Coloswar), Gamszentbenedeki Kálvária-oltár, 1427. fa, tempera. Középképe: 242x177 cm. Esztergom, Keresztény Múzeum. – Gerevich Tibor, *Kolozsvári Tamás, az első magyar képtábla festő*, Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 1, Budapest, 1923, 154-187. Gerevich megemlíti, hogy a *Kálvária*-oltárkép predelláján, négykaréjú gótikus mezőben megjelenik a Luxemburgi Zsigmond uralkodására utaló, egyfejű sast ábrázoló címer. Arról is megemlékezik, hogy a *Sárkányölő Szent György* köztéri szoborról jól ismert, szobrász Kolozsvári testvérek apja, Miklós is festő volt, de nincs bizonyíték a Tamással való rokonságra.

¹⁵ *Codexeink forrásai*, Irodalomtörténeti Közleménynek, 5 (1895), 378. (Az ima latin szövege)

¹⁶ *Peer-kódex*, kiad. Kacszkovics-Reményi Andrea, Oszkó Beatrix, Budapest, Argumentum Kiadó, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2000, 175–180. (Régi Magyar Kódexek, 25.)

¹⁷ Lásd a 2. számú lánjegyzetet.

szavak egyértelműen a díszes ruhában, piros köpenyben, lóháton megjelenő hatalmassághoz kapcsolhatók. A művészettörténészek szerint ő a római százados, aki Luxemburgi Zsigmond¹⁸ arcvonásait viseli. Vele egy magasságban, a kereszt ellenkező oldalán, a glóriás nőalakok mögött, ugyancsak megkülönböztetett ruházatban álló, óriás termetű, indulatos alak, egyik kezében sebet ejtő lándzsával, másik kezével saját hibás szemére mutatva, minden bizonnyal az ekkor még pogány meggyőződésű Longinus centurio.

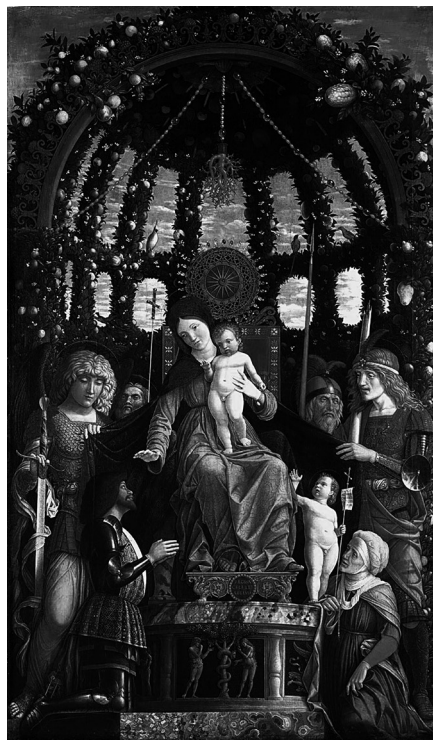
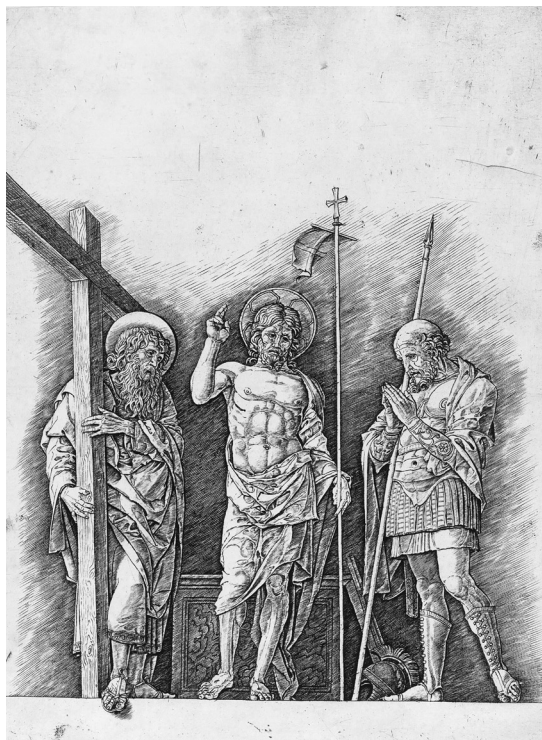
A XIII–XIV. század teológiai és devóciós irodalma Longinust még elmélkedő, látnok szentként határozta meg. A domonkosok és ferencesek azonban hitelvi vitákat tartottak Krisztus vérenek isteni voltáról, amellyel a XV. század közepétől polarizálták kultuszát, ezzel változatossá tették annak megjelenítését. Itáliában a részletezően elbeszélő Kálvária-jeleneteken Krisztust a kereszt lábánál álló Szűz Máriával és a szentekkel méltóságteljesként ábrázolták, de ezekről a képekről Longinus többnyire feltűnő módon hiányzik.¹⁹

A ferences Temesvári Pelbárt (c.1435–1504) húsvéthétfői prédikációjában kicsit tanácstalanul írt arról, hogy „a legtöbb kiváló helyen mutogatják Krisztus véreét. Franciaország királyának a kápolnájában van ugyanis valami Krisztus vére-

¹⁸ Luxemburgi Zsigmond (1368–1437), magyar (1387–1437), német, cseh király, német-római császár (1433-tól).

¹⁹ George Noszlopy T., i. m., 245.

ből és a vértől itatott töviskoszorúból. Recanatiban is van egy másik véres tövis. Továbbá Mantova városában van valamennyi Krisztus véréből, amit Longinus hozott magával, akinek a teste ugyanott pihen. Aztán Mehrenbergben is van egy vaslándzsa, amelyre Krisztus vére fröccsent. Sokféle léteznek ilyenfélék.”²⁰

A továbbiakban Andrea Mantegna (c.1431–1506) két, eredetileg Mantovában elhelyezett alkotását vesszük szemügyre. Ezeken nem véletlenül látjuk Szent Andrászt, hiszen ő a város egyik védőszentje. A bazilika is, amely a kereszténység egyik legfontosabb relikviáját, Krisztus véréét őrzi, az ő nevét viseli. A hagyomány szerint Longinus, miután megdöfte Jézus testét a kereszten, s rögtön megvilágosodván hitre jutott, visszalopózott a már néptelen Golgotára, s összegyűjtötte a Jézus vérével áztatott földet, majd Itáliában járva, magával vitte, s még mártírhálát megelőzően pedig elrejtette. Évszázadokkal később, 804-ben találták rá, mégpedig úgy, hogy állítólag egy mantovai koldusnak álmában megmutatta Szent András apostol, a város védőszentje a rejtékelyet. A megtalálás hírére Nagy Károly császár arra kérte III. Leó pápát, hogy Mantovába utazván, győződjék meg az ereklye valóságáról. A Longinus-féle Szent Vér előkerüléséről ez az

²⁰ Temesvári Pelbárt *Válogatott írásai*, válogatta, a kísérő tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította V. Kovács Sándor, Európa Könyvkiadó, 1982, 139–140. (Vida Tivadar fordítása)

első írásbeli híradás.²¹ Jóval később, 1472-ben bízta meg Ludovico Gonzaga Leon Battista Albertit, hogy építsen az ereklye jelentőségének megfelelő, új bazilikát Mantova városában.²²

Andrea Mantegna 1460-tól a Gonzaga család udvari festője lett, s életének nagy részét Mantovában töltötte. A *feltámadott Krisztus Szent András és Longinus között* című, 1472 körül készült rajza csak rézmetszetű formában maradt fenn, eredetileg templomfreskóhoz készült terv volt. A kép Mantova két védőszentjét jeleníti meg.²³ Apró, de sokatmondó részlet, hogy a centurio sisakja nincs a fején, hanem a lába mellé van helyezve. A Basilica di Sant' Andrea új átriumában, Mantegna terve után, segédei készítették el a kevésbé sikerült freskót.

A *Győzelmes Madonna* Mantegna kései alkotása.²⁴ 1495-ben kapott rá felkérést, hogy hálaadó ajándékképpen fesse meg a franciák fölötti, fornóvi győzelem emlékére. A képen a Madonna előtt térdelő alak Mantova korabeli ura (1484–1519 között), II. Francesco Gonzaga, az előtérben két katonaszent: a nézőnek bal kézre Szent Mihály arkangyal karddal, jobbra a Madonna köpenyének egyik felét fogva áll Szent György törött lándzsával (amelynek a vége a legenda szerint a sárkányban maradt). Mögötte vörös lándzsával, vörös sisakban Szent Longinus, a Madonna kinyújtott karja mögött pedig, kereszttel a kezében, Mantova védőszentje, Szent András. A térdelő nőalak nem más, mint Szent Erzsébet fiával, a gyermek Keresztelő Szent Jánossal, aki már magzatkorban felismerte Jézust.²⁵

A későbbiekben, a reformáció művészetének Kálvária-ábrázolásain, a kereszttel álló Longinus, ikonográfiája szerint – némi túlzással – lovaggá nemesül, a protestáns hit fejedelmi védőivel válik azonossá. Erre több példát látunk idősebb Lucas Cranach (1472–1553) táblaképein. Bizonyos, hogy az Ottomán birodalom terjeszkedésétől való rettegés a feszültség enyhülését hozta el protestánsok és katolikusok között, sőt a „faragott képekről” való vita is kissé alábbhagyott a XVI. és XVII. század fordulójára. A következő században Rembrandt (1606–1669) egyesítette a trecento keresztre feszítést ábrázoló látképes jeleneteit a XVI. század közepi, lutheránus német ábrázolásmóddal.²⁶

A Longinus-kultusz a hiedelmek, népi meggyőződések síkjából is felszínre tört. Példaképpen a Pécsváradon „bevált” német könyörgést: „Longinusz, az ő

²¹ Einhardus, *Vita et conversatio gloriosissimi imperatoris Karoli regis* = Einhardi, *Omnia quae actant opera, primum in unicum corpus collegit eisque versionem gallicam ... adiecit*, A. Teulet, tomus primus, Parisiis, 1840, 258–260.

²² George Noszlopy T., *Via Salutis et glorificationis. Rembrandt rézkarca, „A három keresztt”, Longinus és a Gonzagák*, Művészettörténeti Értesítő, 43 (1994) 244–246.

²³ Andrea Mantegna egy viszonylag korai Longinus-ábrázolása: *A feltámadt Krisztus Szent András és Longinus között*, 1472. k. (rézmetszet papíron, 42,6x33,2 cm. Collection Edmond de Rothschild, Les collections du département des arts graphiques, Musée du Louvre, Párizs)

²⁴ Andrea Mantegna: *Madonna della Vittoria* (1496), 280x160 cm, Louvre, Párizs

²⁵ Lukács evangéliuma 1; 41.

²⁶ George Noszlopy T., i. m., 246.

dárdája minden fájdalom ellen oltalom!”²⁷ idézzük. Barokk szobrát a budaörsi római katolikus templom egyik külső falfülkéjében láthatjuk.²⁸

Jelen írásunk szempontjából öröndetes egybeesés Szent György és Szent Longinus közös megjelenése Mantegna *Győzelmes Madonna*-festményén, hiszen ünnepelt Szondi Györgyünk születés- illetve névnapjához mindkettőjüknek köze van. Fogadja köszöntésképpen szeretettel ezt a kis dolgozatomat!

²⁷ Bálint Sándor, Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából, I. kötet: december 1. – június 30., Budapest, Szent István Társulat, 1977.

²⁸ Magyar Katolikus Lexikon, főszerkesztő Diós István, szerkesztő Viczián János, Szt. István Társulat, Budapest, 1993–2014.